

уважний, емоційний, в міру розважливий, особливо у державних справах, у збереженні репутації далекоглядного гетьмана.

Твір Лепкого насичений фольклоризмами. Найбільш вживаним фольклорним елементом у тетралогії є прислів'я і приказки, які значною мірою розкривають національний характер українського народу.

У "світі" історичного роману Богдана Лепкого "Мазепа", тобто в його стилі органічно злилися гострий реалізм і яскрава символіка, прозорий, витончений ліризм оповіді і м'яка іронія, що часом переходить у ідкий сарказм. Саме ці риси й надають романові Богдана Лепкого неповторності, яскраво вирізняють його з-поміж інших творів, присвячених Мазепі. В усьому відчувається його небуденний талант портретиста, пейзажиста, баталіста.

Підводячи підсумок усього вище сказаного, слід наголосити: якщо Байрон зображував Мазепу як суто романтичного героя, представника екзотичної для західного європейця України, то Б.Лепкий, відійшов від усталеної в західноєвропейській літературі традиції зображувати І.Мазепу як романтичного героя, захопленого, переважно, своїми любовними авантюрами. Письменник зробив спробу показати його як державного діяча, політика й дипломата, який своє особисте життя зумів підпорядкувати вищим інтересам, і тому намагався піднести його як національного героя.

Література

1. Білик Н. Б.Лепкий. Життя і діяльність. – Тернопіль: Джура, 2001.-172 с.
2. Литвиненко Т. Фольклор в епопеї Б.Лепкого "Мазепа" //Народна творчість та етнографія. -1999. - №4.-С.114-118.
3. Литвиненко Т. Історіософська концепція пенталогії Б.Лепкого "Мазепа" та її художня реалізація. -Суми: "Слобожанщина", 2001.-164 с.
4. Наливайко Д.С. Поема "Мазепа" у контексті творчості Байрона і європейського романтизму //Зарубіжна література у навчальних закладах.-2004.-№4.-С.2-9.
5. Улас Самчук. На білому коні. Нью-Йорк – Мюнхен, 1965.

Леся Лепко

наук. керівник – доц. Г.Д. Панчук

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ СТЕПАНА ПУШИКА "СТРАЖ-ГОРА"

Походження українських говорів (діалектів) давно цікавить багатьох дослідників, провідних діалектологів. Питанням української мови, її походженням і розвитком цікавилися відомі мовознавці О.Шахматов і А.Кримський. Цю проблему не оминув і український діалектолог, професор Федот Жилко у своїй праці "Про виникнення діалектних груп української мови"[4, 239].

Існують різні класифікації діалектизмів. П.Ю.Гриценко зосереджує свою увагу на діалектизмах акцентуальних, фонетичних, словотвірних, граматичних, лексичних, семантичних, фразеологічних.

З.Бичко поділяє діалектизми на лексичні, словотвірні, семантичні, фразеологічні. В окрему групу він відносить етнографічні – слова, що називають реалії, притаманні побутові носіїв окремого якогось говору.

В.М.Лесин подає свою класифікацію діалектизмів, виділяючи лексичні, фонетичні, морфологічні, синтаксичні, фразеологічні [3, 52].

С.Пушик у романі з народних уст "Страж-гора" використав близько 210 діалектизмів (лексичні, фонетичні та граматичні).

Найпомітніше у творі, за кількісним складом і за частотністю вживання, представлені лексичні діалектизми, які поділяються на три групи – власне лексичні, етнографічні та семантичні [2, 137].

Зокрема, у складі власне лексичних ми можемо відокремити такі предметно-тематичні групи діалектів, що у романі С.Пушика "Страж – гора" використовувались на означення:

- назви тварин і рослин (*когут* – "півень", *пес* – "собака", *чіча* – квітка") [1, 213];
- назви людей за їх статтю, віком, зовнішністю, рисами вдачі, родинними стосунками (*парубок*, *леїнь* – "хлопець", *тета* -"тітка", *стрий* -"дядько", *гарувати* -"бідувати", *нищота* – "біднота", *файна* – "вродлива", *маючий* -"багатий", *втішний* -"радісний", *паскуда* -"негідник", *плохоумна* -"божевільна");
- назви людей за родом їх занять (*пняк* -"п'яниця", *газда* -"господар", *баржа* -

- "охорона", *знахар* – ворожбит");
- назви речей побуту і споруд (*баняк* -"каструля", *рискаль* -"лопата", помело -"віник", *ослін* -"лавка", *лахи, монатки* -"речі", *ровер* -"велосипед", *стодола* -"хлів");
- назва установ (*кооператив* -"магазин", *поліція* -"міліція", *лазарет, шпиталь* - "лікарня");
- діалектизми на позначення часу (*нині* -"сьогодні");
- назви частин тіла людей і тварин і його складових (*писок* – "рот", *капшук* -"сечовий міхур тварини") [1, 90];
- назви продуктів харчування (*бульба* -"картопля");
- назви абстрактних понять (*мислі* – "думки").

Привертають до себе увагу й дієслова діалектного походження, які стоять на межі діалектної і розмовної лексики загальнонародного вживання, наприклад: *причаланати* - "прийти", *бавитися* -"гратися", *мацати* -"пробувати на дотик", *дурити, брехати* - "обманювати", *спустити дух* – "вмерти", *лемент* -"крик", *вздріти* -"побачити", *тарабанити, ковтати* -"стукати", *влупив* -"вдарив", *скапарати* -"зіпсувати", *позирати* -"дивитися", *видіти* -"бачити", *тайти* -"ховати", *шпрехати* -"говорити", *зрихтував* -"приготував", *мордує* - "мучить", *мешкати* -"жити", *заслонити* -"закрити" та ін.

Всі ці діалектизми зрозумілі без пояснення або ненав'язливо і тонко пояснені контекстом, справляють враження невимушеної розмови.

У систему загальнонародної лексики творів С.Пушика, особливо у "Страж-горі", увійшли етнографічні діалектизми – назви місцевих реалій, що не використовуються на решті національної території [2, 137]. Їх, у свою чергу, можна також поділити на тематичні групи:

- 1) назви людей (*нанашечка* – "хрещена мати") [1, 139];
- 2) назви одягу та його складових (*кептар* -"хутряна безрукавка"[1,93], запаска – "жіночий поясний одяг з двох полотнищ" [1, 77], *кафтан* -"шита або в'язана камізелька"[1, 91], *бенкети* – "мережка на рукавах святкової сорочки"[5, 98]);
- 3)назви предметів побуту (*гальба* – "кухоль", *ринка* -"невелика чавунна посудина на трьох ніжках" [1, 163], *коцюба* – "кочерга", *коновка* – "відро, дерев'яна посудина з одним вухом для води" [1, 100], *пакташі* – "шкіряні мішки, сумки"[5, 25], *клевець* – "молоток" [1, 95], *чепелик* – "невеликий ніж" [5, 92], *цельта* – "брезент"[1, 206], *клямка* – "дверна ручка", *тареля* – "велика мілка тарілка");
- 4) назви місцевих реалій (*чепаги* – "гірська стежка"[5, 68], *ителюнок* – "саморобна печера"[5, 69], *коноарь* – "груба гілка листяного дерева" [1,100], *лиштва* – "дерев'яна планка"[1, 112], *кагла* – "отвір, через який дим із печі виходив у сіни"[1, 88]);
- 5) діалектизми на позначення місця знаходження (*подря* – "горище у стаї"[1, 152]);
- 6) назви приміщень, споруд (*комора* – "приміщення для зберігання збіжжя", *пивниця* – "льох", *дворак* – "великий будинок особняк"[5, 188]);
- 7) назви грошей (*грейцар* – "австрійська розмінна монета; гріш, копійка"[1, 54]).

Цікавими, на наш погляд, є і семантичні діалектизми – слова, що в діалекті мають значення, відмінне від загального [2, 137]. Наприклад, дієслово *кадити* вжито у значенні "палити люльку", тобто воно зумовлене контекстом роману.

Серед семантичних є такі слова: *літа* – "роки", *туго було* – "було важко", *облатали добре* – "обікрали", *розпороти* – "розрізати", *лагодити* – "ремонтувати", *гадати* – "думати", *вартує* – "означає"("...що ваша дитина для нас вартує" [5, 41]), *проба* – "репетиція".

Як можна було зрозуміти з вище написаного, в основу цих діалектизмів вкладено семантику того чи іншого слова, а найважливішим компонентом у розумінні його значення є контекст, у якому воно вживається.

Отже, у романі С.Пушика "Страж-гора" є лексичні діалектизми для передачі етнографічних і побутово – професійних назв предметів, що виступають предметом зображення у художніх творах, переважно при змалюванні минулого.

Серед лексичних діалектизмів у романі "Страж-гора" найбільшу кількість становлять власне лексичні діалектизми на позначення назв людей за їх статтю, віком, зовнішністю, рисами вдачі, родинними стосунками.

Друге місце займають етнографічні діалектизми, яких налічується близько 45. Найбільшою кількістю тут представлена тематична група назв предметів побуту.

Незначну групу становлять семантичні діалектизми, їх близько 10.

Література

1. Гуцульські говірки: короткий словник // Укл. Г. Гузар та ін. – Львів, 1997. – 232 с.
2. Лисенко Ю.В., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова: Довідник. – К.: "Либідь", 1993. – 336 с.
3. Літературознавчі терміни / В.М.Лесин. – К.: "Рад. школа", 1985. – 251 с.
4. Німчук В. Про походження українських діалектів // Україна: Наука і культура. – К., 1993. – Вип.26. – С.233 – 250.
5. Пушик С. Страж-гора. – К.: "Рад. письменник", 1982. – 190 с.

Лець Марія
наук. керівник – доц. В.А. Буда

СТИЛІСТИЧНІ НАВАНТАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ В РОМАНІ В. ЧЕМЕРИСА "ОЛЬВІЯ"

Одним із засобів стилізації мови персонажів у дусі зображуваної епохи є звертання. Епоха, середовище, життя висувають перед письменником проблему вибору мовних засобів для історичного роману. Г. Й. Винокур зазначав, що "при зображенні віддаленої епохи мова історичного роману може бути орієнтована більшою чи меншою мірою на загальні, постійні моменти історичного розвитку мови, або навпаки, на такі моменти, які роз'єднують окремі етапи мовної історії" [3, 412].

Звертання у мові сучасних історичних романів і є тим "моментом", що допомагає як читачеві, так і дослідникові мови виявити етап розвитку мовної одиниці.

Із функціонально-стилістичними властивостями звертань у сучасному історичному романі пов'язана й проблема імітації стилю певної історичної доби. Диференційною ознакою "неімітуючого" стилю є різке розмежування мови автора і персонажів [3, 408, 415]. Оскільки звертання властиве мові персонажів, функціонує у діалогах і невластиве прямій мові, то можна говорити про естетичні функції звертань.

Через мову персонажів "звертання вносить у речення виразні стилістичні ознаки. Ним часто визначається ставлення мовця до співрозмовника чи іншої особи, що про неї йде мова, воно може виражати ласку, докір, зневагу. Звертання іноді стає емоційним центром речення" [2, 381].

У гостросюжетному історичному романі відомого письменника В. Чемериса "Ольвія" зустрічаються одно- і двослівні типи звертань.

Звертання у романі розрізняються за змістом і функцією. Передусім їх можна розділити на дві великих групи: власне звертання і риторичні звертання.

Найчастіше власне звертання в романі емоційно нейтральні, але в деяких випадках вони набувають яскравого емоційного забарвлення.

У ролі власне звертань у романі "Ольвія" виступає кілька груп слів:

1. Звертальні слова, пов'язані із соціальним устроєм суспільства, його традиціями. Звертання цієї групи можна поділити на звертання до вільних громадян і звертання до рабів.

Наприклад:

"Не розпускай язика, рабине, – скрива озвався господар того раба – Ти така ж рабиня, як і мій ледар. Хоч з тобою і спить полемарх. Геть звідси!.. [4, 98].

Виняток становить лише Мілена, рабиня Ольвії, до якої остання звертається на ім'я. Це, по-перше, дає змогу краще розкрити характер головної героїні, по-друге, підкреслює особливе місце самої Мілени у романі.

До заможних скіфів та вождів використовуються в якості звертань ввічливі та шанобливі слова.

Наприклад:

- Я слухаю вас, господине [4, 71];
- Раді вітати тебе, владико землі скіфської [4, 141];
- Слухаю, великий вождь [4, 69].

2. Власні імена людей. У романі "Ольвія" ці звертання мають особливе значення для передавання колориту епохи, адже вжиті саме ті імена, що використовувались у добу античності.

Наприклад:

- Що ти говориш, Мілено! [4, 70];
- Ольвіє, тікаймо! Я тільки чекав цієї хвилини! [4, 162];
- Говори, Тапуре, говори, – прохала вона. – Мені легше, як тебе слухаю [4, 173].